

PRUGBERGER TAMÁS

Európai jogharmonizáció és a magyar agrárjog*

1. Az Európai Unió (EU) által a magyar kormánynak átadott "Fehér Könyv" felsorolja azokat a követelményeket, amelyeket Magyarországnak a többi EU rendes tagságra törekvő közép-kelet-európai országgal együtt társadalomszervezeti, gazdasági, környezetvédelmi, munka-, és szociálisügyi síkon teljesíteni kell. Ez kihat valamennyi itt említett területet átfogó jogi szabályozására is. E téren a két legneuralgikusabb terület a környezetvédelem és az agrárium.

A környezetvédelem azért, mert részben a közel félévszázadon keresztül e térségben állomásozott szovjet megszálló csapatok, részben pedig e térség – így Magyarország – alacsony környezetvédelmi kultúrája következtében egyfelől igen nagymértékű talaj-, talajvíz és folyóvíz-szennyeződés következett be, másfelől a környezetszennyező források túlnyomó többsége még mindig működésben van. Az itt említett természeti tárgyaknak és közegeknek a szennyezéstől való megtisztítása és a szennyező források felszámolása, illetve káros hatásuk minimalizálása óriási költségetherrel jár. Ezért Magyarország valószínűleg kénytelen lesz halasztást kérni az EU környezetvédelmi követelményeinek és előírásainak a megvalósítása tekintetében, ami az itteni lakosság életfeltételeit továbbra is hátrányosan befolyásolja.

A másik ilyen neuralgikus terület az agrárium, csak más irányból és más hatással. E téren az EU nem felépíteni, hanem éppen leépíteni akar, ami Magyarországnak gazdaság-, és szociálpolitikailag egyaránt komoly veszélyt jelent. Az EU déli tagállamai, továbbá Franciaország és Hollandia – mivel a gazdaság túlsúlyát vagy legalább is jelentős súlyát a mezőgazdaság adja és ezért nagyarányú mezőgazdasági exporttal rendelkeznek –, félnek beengedni a közép-kelet-európai országok – így Magyarország – mezőgazdasági termékeit. Sőt: az EU és tagállamai többségének rejtett célja a közép-kelet-európai agrárpiacon megszerzése, ami által e piacokról is kiszorulnak a magyar agrárium termékei.¹ Az EU tagállamaiban ugyanis az EU 1992-ig fennállt termelésnövelésre ösztönző termelői ártámogatásban megnyilvánult agrárpolitikája következtében különböző mezőgazdasági termékekből óriási raktérkészlet halmozódott fel, amit az itt említett régióban dömping útján értékesíteni szándékoznak. Nem véletlen ezért, hogy az egyes közép-kelet európai országokkal az EU részéről megkötött Társulási Megállapodások (Európai Megállapodások) anti-dömping és védzáradáki

* A tanulmány az OTKA 025034 számú kutatási pályázat keretében készült.

¹ Ez kitűnt a Közép-kelet-európai Ingatlanjog harmonizációjáról Bécsben 1993. márc. 16-22. között tartott szeminárium ny-európai előadóinak álláspontjából, továbbá az Európai Agrárjogi Bizottság (CEDR) 1995. szept. 22-27. között Oxfordban tartott agrárjogi konferencián. Pokorádi István: A dömpingellenes eljárások egyes vitatott kérdései, különös tekintettel a GATT új Dömpingellenes Kódexei. In: Európai Megállapodás. 120-165. p.

kikötései az EU számára előnyösek, míg a társult tagországok számára hátrányosak.² Ez vonatkozik a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékekre is.

Több elemző tanulmány ugyanis kimutatja, hogy az EU Megállapodások (EM) anti-dömping és védzáradéki előírásai egyenlőtlen elbánást tesznek lehetővé. Az EM anti-dömping előírásai alapján ugyanis a tagállamok mezőgazdasági termékei is dömpingmennyiségben és piaci árszint alatt büntető vámfizetési kötelezettség nélkül beáramolhatnak a közép-kelet-európai és így a magyar piacra is, míg fordított dömpingelés esetén – ha erre egyáltalán lehetőség nyílik – a társult államoknak büntetővámot kell fizetniük.³ Hasonló helyzet áll fenn a védzáradék alkalmazása tekintetében is. Míg ugyanis az EU és tagállamai az EM védzáradéki előírásai alapján a társult tagok iparának az EU területén történő letelepedéséhez szükséges koncessziót időbelileg elhalaszthatják, addig ezt a közép-kelet európai régióból származó partnerek nem, vagy csak erőteljesen lekorlátozva tehetik meg.⁴ Ez jelentős hátrányt jelent a magyar mezőgazdaságnak és élelmiszeriparnak, amely ezáltal nem vagy csak igen nehezen tud bejutni az EU területére. A magyar élelmiszeripar túlnyomó része ugyanakkor az 1990. évi rendszerváltást követő két kormányciklus alatt a privatizáció során az EU tagállamokból származó külföldi – főleg francia, holland, britt és német – befektetők kezére került, kik közül többen – országaik protekcionista agrárpolitikája miatt – nem a magyar mezőgazdasági termelők termékeit (cukorrépa, napraforgó, stb.) dogozzák fel, hanem a saját hazájuk farmerei által megtermelt alapanyagot szállítják feldolgozásra ide, ahol igen olcsó a munkaerő.⁵ Az Állami Vagyongyűjtés (ÁVÜ), majd pedig ennek jogutódja, az ÁPV Rt. csak a második kormányzati ciklus közepétől kezdve kezdte kikötni a privatizált üzemek továbbműködtetését, a hazai eredetű mezőgazdasági termékfeldolgozást, és a reorganizáció mellett racionális munkaerő megtartást, valamint a környezetszisztítást és a környezetkímélést.⁶ Ekkorra azonban az élelmiszeripar jelentős része már feltétel kikötések nélkül külföldi kézre került.⁷

2. Ami a közép-kelet-európai társult tagállamok rendes taggá válásával összefüggő *EU agrárfinanszírozási politikát* illeti, az EU szintén e régióra hátrányos diszkriminatív agrárpolitikát tervez. Az újonnan belépő államokra ugyanis nem vonatkozna az EU Központi Agrárpolitikája, a CAP, hanem e térség külön elbírálásban részesülne.

A Knud J. *Munk* által képviselt kemény irányzat szerint, ha a közép-kelet-európai országok csatlakozásuk esetén az EU agrártámogatásában részesülnének, ez aránytalanul megterhelné az EU agrárpolitikai költségvetését. Ezért – álláspontja szerint – *az újonnan csatlakozó KKE országok agrártermelésének legfeljebb csak az önellátás szintjéig szabadna terjednie és csupán az EU strukturális és regionális fejlesztési alapjából részesülhetnek, a Garancia Alapból, az Exporttámogatási Alapból, valamint a*

² Balázs Péter-Marc Maresceau (szerk.) Az Európai Megállapodás végrehajtásának jogi és elméleti kérdései (továbbiakban: Európai Megállapodás) OMIKK, Budapest, 1995.

³ Elisabetta *Muntaguti*: Az EK dömpingellenes gyakorlata Kelet-Európával szemben és az Európai Megállapodások. In: Európai Megállapodás. 72-119. p.

⁴ Lode *van Den Hende*: Az Európai Megállapodás keretében alkalmazott EU védzáradék intézkedések: a kereskedelmi viták rendezésének hiánya. In: Európai Megállapodás. 170-186. p.

⁵ A vonatkozó tudósítások összefoglaló feldolgozása s bővebb kifejtését l. *Prugberger T.*: A nyugat-európai és a közép-kelet-európai országok privatizációinak jogi rendezéséről. In: Ünnepi tanulmányok IV. Miskolc, 1997. 344-345. p.; HVG. 1995/3.sz. 99. és 124. p.; HVG. 1994/8.sz. 29. és 55. p.; HVG. 1994/8.sz. 107. p.; Vasárnapi Újság, 1994. szept. 17.

⁶ L. Prugberger: előbbi jegyzetben hiv. mű, továbbá: HVG. 1993/38.sz. 113-114. p.; HVG. 1994/8. sz. 107. p.; HVG. 1994/36. sz. 19. p.

⁷ L. 5. és 6. sz. jegyzetet.

Jövedelemkiegészítő Kompenzációs Alapból azonban nem. Munk álláspontja szerint ezeket a támogatásokat az újonnan csatlakozóknak saját nemzeti költségvetésükből kellene biztosítaniuk.⁸

A René Steichen képviselte puhább irányzat Munkkal szemben lehetővé tenné, hogy az újonnan csatlakozó KKE országok a CAP által biztosított valamennyi itt említett támogatásból részesülhessenek, de jóval kisebb mértékben, mint az EU régi tagállamai. Ezért álláspontja szerint a régi tagállamokra érvényes CAP mellé a csatlakozó új államok részére egy "mikro CAP -ot" lenne szükséges létre hozni. A "mikro CAP-ban" a támogatások szintje alacsonyabb lenne, mint a "makro CAP"-ban. Steichen szerint ezzel a "mikro CAP"-al – amely a Phare-program keretében jutna el a csatlakozó országokhoz – el lehetne érni, hogy a csatlakozó országok mezőgazdasága 10 év alatt az EU mezőgazdaságának színvonalára fejlődjön fel.⁹

Glattfelder Béla e két alapirányzatot is bemutató tanulmányában utal arra, hogy Steichert e koncepció kialakításában az a realitás vezette, hogy a régi tagállamok nem lesznek hajlandók jelentősebb terheket felvállalni az újonnan csatlakozók mezőgazdaságának felfejlesztése érdekében.¹⁰

Sőt, – miként e tanulmány elején arra utaltunk – a KKE országok mezőgazdaságának EU-szintre hozatala éppen, hogy gazdasági érdekekkel áll ellentétben, mivel nemcsak a közép-kelet európai, hanem még a nyugat európai piacon is verseny-riválist teremt.

Mind a Munk, mind a Steichen által képviselt koncepcióból kitűnik, hogy az EU nagy súlyt helyez a KKE országok *agrárstruktúrájának átalakítására*, amely megítélésünk szerint azt is jelenti, hogy a magyar farmrendszert olyan jól gépesített családi gazdasággá kell átalakítani, amelynek méretei lehetővé teszik a családi munkaerővel történő rentábilis működtetését.¹¹ Tekintve, hogy a nyugat európai farmrendszer ilyen, az agrártámogatás is ennek megfelelően alakult ki és ennek megfelelően működik is.

Ezzel összefüggésben szólni kell arról a hazai vitáról, amely ama két irányzat között alakult ki, melyek közül Lányi Kamilla által fémjelzett egyik szerint ahhoz,¹² hogy mezőgazdaságunk EU-konform legyen, a nagyméretű termelőszövetkezeti és a szintén túlméretezett más gazdasági társaságként működő gazdaságokat le kell építeni és egészséges méretű, főszabályozóként saját munkaerővel üzemeltetett családi farmerrendszert kell kialakítani. E nézet képviselői azzal érvelnek, hogy a mezőgazdasági struktúra hatékonyságának javításáról szóló 950/97 EGK. sz. rendelet – éppen úgy, mint két elődje¹³ – az egyes támogatási formákat, valamint a kedvezőtlen adottságú és a hegyi területeken működő gazdaságoknak járó kiegyenlítő pótlékot a családi farmtípusra modellezi és hasonlóan jár el a regionális fejlesztésekről szóló 75/268/EGK. irányelv is.¹⁴

⁸ Kund Munk: The Development of Agrikultural Policies and Trade Relations in Response to the Transformation in Central and Eastern Europe. Brüsszel, 1992. Idézi Glattfelder Béla: A közép- és kelet-európai mezőgazdaság és az EU. Európa Fórum, 1995/4. sz. 106. és 116. p.

⁹ René Steichen: EU. tájékoztató, 1994/3.sz. Hivatkozva Glattfelder, 106. p.

¹⁰ Glattfelder, 106-111. p.

¹¹ Fertő Imre: Beilleszthető-e a magyar mezőgazdaság az Európai Unió agrárrendszerébe? Európa Fórum, 1997/4. sz. 66. és 74. p.

¹² Lányi Kamilla: Magyar agrárfejlődés és csatlakozás az Európai Közösséghez. KOPINT-DATORG RT. 1991. Hivatkozva Fertő, 67. és 77. p.

¹³ Fertő, 71. p.

¹⁴ Fertő, 71. p.

Ezzel szemben a *Varga Gyula* által képviselt másik irányzat úgy látja, hogy a jelenlegi kettős struktúrájú magyar farmrendszer – ahol a struktúra egyik oldalát a kisméretű családi farmgazdaságok, míg a másik oldalát a nagyméretű munkaszövetkezeti farmok alkotják – szintén hozzájuthatnak az összes támogatásokhoz, tekintettel arra, hogy az EU tényként kezeli és elfogadja a nagyüzemeken nyugvó sajátos közép-kelet-európai agrárfejlődést, ha a nagyüzemek megfelelnek a piacgazdaság követelményeinek. Eme irányzat a csatlakozással járó EU-konform-problémát abban látja, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek és jogi személyiséggel rendelkező egyéb agrárgazdasági társaságok (Kft. és Rt.), valamint a külföldi természetes személyek nem szerezhetnek termőföldtulajdont. Ezért a Termőföldtörvényben (1994: LV. tv. – Tft.) ma fennálló tulajdon-, és használatsszervezési korlátozásokat a termőföldforgalom liberalizálásával fel kell oldani.¹⁵

E két irányzatot egymással szembe állítva bemutató *Fertő Imre* elsősorban az EU tagállamok és a hazai farmgazdaságok igen erőteljes strukturális méretkülönbségeire utalva¹⁶ gondolja úgy, hogy az EU nem fogja a támogatási rendszerét az újonnan csatlakozó államok agrárstruktúrája érdekében átalakítani. Kimutatja ugyanis, hogy míg az EU-ban a családi farmok átlagos nagysága 19 hektár és csupán Görögországban 4 hektár.¹⁷ Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a nem főfoglalkozású mezőgazdasági termelők is átlag 5 hektár földterületen gazdálkodnak, addig Magyarországon az alapjaiban elhibázott termőföld privatizáció és kárpótlás következtében túlnyomó többségben egy hektár körüli gazdaságok alakultak ki, míg egy tehetősebb, de jóval szűkebb réteg gazdasága átlag 27 hektárt tesz ki.¹⁸ *Fertő Imre* helytállóan utal arra, hogy az EU szempontjából ez az optimális méret, amely az EU támogatási rendszerével összhangban áll.¹⁹ Megállapítása mellett szól az is, hogy az EU az ún. egészségtelen kisméretűekként kezelt egy hektár alatti gazdaságoknak nem nyújt támogatást,²⁰ a gazdaságok elaprózódásához vezető földeladási és haszonbérbeadási szerződéseket pedig a tagállamok többsége nem hagyja jóvá.²¹ Gazdaság elaprózódásnak pedig az egy – másfél hektár alá csökkenés számít.²² Statisztikai átlagukat bemutatva utal *Fertő Imre* arra is, hogy még a francia társasági farmok átlagos nagysága 80 hektár, addig Magyarországon az agrárszövetkezetek és az egyéb társas farmok átlagos nagysága 1700–2000 hektár között mozog.²³ Ehhez még hozzá kívánjuk tenni azt, hogy Olaszországban és Németországban, de az EU tagállamainak az átlagában is a társas farmgazdaságok átlagnagysága 150–250 hektár között van, és csak kivételesen haladja meg az 500 hektárt.²⁴ A nyugat-európai és a magyar farmstruktúra között tehát kimutathatóan lényeges különbség áll fenn. Ha pedig az agrártámogatási rendszer e

¹⁵ *Varga Gyula*: Az EU csatlakozás és az agrárproblémák. Társ. Szemle. 1996/10. sz. Hivatkozza *Fertő*, 67. és 77. p.

¹⁶ *Fertő*, 66-67. p.

¹⁷ Wolfgang Winkler: Das Grundstücksverkehrsrecht im westlichen Europa. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Iuridica et Politica, Tomus XIX. Miskolci Egyet. Kiadó, 1997. 251-272. p.; *Prugberger T.*: Gondolatok a magyar földtörvénymódosítási tervezethez. Valóság; 1997/112. sz. 28-41. p. (ny-európai jogösszehasonlítás).

¹⁸ *Fertő*, 66. p.

¹⁹ *Fertő*, 71-74. p.

²⁰ Wörterbuch des Agrarrechts. Landwirtschafts Buchverlag, Berlin, 1974. I-II. Band "Agrarfinanzierung" címszó alatt EU-országokként.

²¹ Vö. *Winkler és Prugberger*, 17. sz. jegyzet.

²² Uo.

²³ Vö. *Fertő*, 66. p.

²⁴ L. 17. és 20. sz. jegyzetet.

jelentősen kisebb méretű és első sorban családi farmokhoz igazodik, nem fogja az EU a jelenlegi tagállamoknak csak negyedét sem kitevő három első körben csatlakozó ország kedvéért megváltoztatni a már ismertettek szerint hosszú ideje működő agrártámogatási rendszerét és agrárprogramját. Mivel pedig a csatlakozni szándékozó KKE országok részére kialakítani tervezett "mikro CAP" és az abból folyó támogatás strukturálisan ugyanolyan lenne, mint a "makro CAP", csupán a folyósításra kerülő pénzüsszegek lennének kevesebbek, irreálisnak tűnik Vargáék irányzatának az az elképzelése, hogy az EU agrárpolitikája tekintetbe venné és elfogadná távlatilag is a nyugatitól eltérő kelet-közép-európai agrárstruktúrát. Ellenkezőleg: éppen annak áll fenn a realitása, hogy a KKE államoknak kell az agrárstruktúrájukat a nyugat európaihoz hozzáigazítani, ha az EU-tól támogatásban kívánnak részesülni. Mindez alól nem kivétel Magyarország sem.

3. Ez a harmonizációs kényszer kétségtelenül vonatkozik a *termőföldtulajdonra* és *használatra*, valamint az ezzel összefüggő földforgalmi szabályokra is. Ebből azonban még nem következik sem a földforgalom teljes liberalizálásának a követelménye sem az, hogy az agrárszövetkezetek részére meg kellene nyitni a földtulajdonszerzés lehetőségét. Ezen a téren Európa-konform megoldás lehet a termőföldtulajdon-, és termőföldhasználat-szerzés, valamint a termőföldeladás és a termőföld haszonbérbeadás olyan korlátozása, amely egyformán vonatkozna belföldi és külföldi természetes, valamint jogi személyre egyaránt.

Az EU államok többségének termőföld tulajdoni-, használati-, és forgalmi szabályait figyelembe véve és azokból merítve először is csak annak szabadna tulajdoni (adásvétel és ajándékozás) és használati jog (haszonbérlet) megszerzését megengedni, aki meghatározott időre – a német jogban ez 10 év – vállalja a gazdaság telepén történő letelepedést, és a gazdaság üzemeltetését.²⁵ Arra tekintettel pedig, hogy az EU előbb vázlatosan bemutatott agrártámogatási rendszere olyan családi farmgazdasági modellre épül fel, amely elsődlegesen saját munkaerőre támaszkodik és csak a csúcsmunkaidőkből foglalkoztat meghatározott munkára vagy meghatározott időtartamra szerződéses munkaerőt, a *gazdaságok felső méreteit Magyarországon is az egy család tulajdonában, valamint használatában megengedett maximális földterületmérték vonatkozásában korlátozni szükséges.*

Ezt a ma hatályos magyar Tft. meg is teszi. Azonban ezt a birtokmaximumot családi farmgazdaságok esetében 300 hektárban, illetve a rosszabb minőségű földek esetében e méretet meghaladhatóan 6000 AK.-ban állapítja meg [5. § (1) bek.]. Figyelembe véve az EU-tagállamok többségének előbb már tárgyalt jogilag szabályozott maximális méretátlagát – amely 50 és 100 hektár között mozog²⁶ –, magyar földméret-maximum túl magasan van megállapítva. Minimális méretről és ezzel összefüggésben termőföld-, és gazdaságelaprózódási tilalomról pedig a magyar Tft. egyáltalán nem szól, holott az EU-tagállamok többsége ezt szigorúan rendezi, amelyeknél – ahogy erről már szóltunk – a minimális földméret átlag 1–1,5 hektár.²⁷

A nyugat-európai államok egy része²⁸ a magyar szabályozáshoz hasonlóan²⁹ nem teszi lehetővé a kereskedelmi (gazdasági) társaságok részére – ide értve a

²⁵ Winkler: A mezőgazdasági jog rendszerbeli sajátosságai és fejlődési tendenciái Németországban. Kézirat, ELTE és KLTE. Jogi Kar, Mezőgazdasági Jogi Tanszék. Közreadó: Süveges Márta; továbbá: Winkler: Die Ausführung des Agrarstrukturrechts der EG. in der Bundesrepublik Deutschland. III. Conferents der del Diritto Agrario in Camerino, 1988.

²⁶ Vö. a 16., 17. és 21. sz. jegyzetekkel.

²⁷ Uo.

²⁸ L. a 17.sz. jegyzetet.

²⁹ 1994: LV.tv.(Tft.) 7. §.

szövetkezeteket is – hogy mezőgazdasági termőföldtulajdont szerezhessenek. A legtöbb nyugat európai országban csak olyan aportálás útján történő használatba adásról van szó, amely olyan mértékig terjedhet, amilyen mértékben az egyes társasági tagoknak a földtulajdoni és használati maximuma fenn áll.³⁰ A legtöbb esetben nem is a társaság, hanem annak tagjai szerzik meg a földtulajdont, illetve a földhasználati jogot, mely utóbbit a gazdasági társaságként működő farm használatában adnak, a gazdaság üzemeltetéséről pedig a társasági tagok elsősorban a saját személyes munkájukkal gondoskodnak.³¹

Ez vonatkozik az agrár termelőszövetkezetekre is, amelyek azonban csak igen szűk körben működnek. Ilyen Olaszországban a földbérlet szövetkezetek egyik típusa,³² Franciaországban pedig a Grupement Agricole Cooperativ (GAEC).³³ Az agrárszövetkezetek ugyanis nagy általánosságban mint az egyéni farmerek gazdaságának a beszerző – értékesítő – terményfeldolgozó és gépkiszolgáló, valamint hitel-szövetkezeiteként működnek,³⁴ nem pedig termelői típusként. Ezzel szemben az 1990. évi rendszerváltást követő MDF–KDMP–"Kisgazda 36-ok" agrárpolitikájának a később az MDF-ből kivált MDMP politikusi irányzata a Kisgazda 36-okkal együtt a szocializmusban kialakult agrár termelőszövetkezetek leépítésére törekedett, ami indokolt volt, de nem volt indokolt az az általános szövetkezetellenes politikája, amely nem tette lehetővé, hogy az itt felsorolt típusú nyugat-európai nem termelői típusú agrárszövetkezetek kialakuljanak. Ennek a kormányzatnak, pontosabban azon belül az itt említett politikusi körnek éppen az volt a célja, hogy a családi farmereket segítő szövetkezetek ne alakuljanak ki, hanem helyettük külföldi és belföldi tőkével olyan nagy egyéni és társas földbirtokok jelenjenek meg, amelyek felszívják a kis-, és középméretű családi gazdaságokat. Ez ált ennek a politikai grémiumnak is egyértelműen az érdekében. Nem egy szerzett ebből a körből magának hatalmas földbirtokot.

A rendszerváltásnak ezt az első kormányzatát felváltó szocialista-liberális második kormányzata részben szintén ilyen agrárpolitikát folytatott. Erre egyszerűen utal a földtulajdon és a földhasználat, valamint a földforgalmi korlátozásoknak 1997-ben meghirdetett, egyúttal azonban az Alkotmánybíróság 12/1997. (AB). sz. határozatával megírsult programja. Másrészt viszont e kormány agrárpolitikája konzerválni kívánta a mezőgazdasági munka (termelő) szövetkezeteket, amelyekről azt állította, hogy azok már nem "szocialista típusú" mezőgazdasági szövetkezeti nagyüzemek, hanem "polgári típusú" agrárszövetkezetek, amivé az 1991:I.és II. tv., vagyis az új Szövetkezeti Törvény és az Átmeneti Törvény értelmében át kellett alakulniuk.

Összehasonlítva azonban eme 1991. évi tételes jog alapján működő magyar mezőgazdasági termelőszövetkezeteket a már bemutatott nyugat-európai agrárszövetkezetekkel, első tekintetre is szembetűnik, hogy a magyar mezőgazdasági szövetkezet közelebb áll a kelet-európai szocialista modellhez, mint a nyugat európaihoz. A magyar agrárszövetkezetek megmaradtak munkatípusúnak, sőt annyira, hogy azok a tagok, akik az 1990.XXV. tv., vagyis a Kárpótlási Törvény, a Szövetkezeti,

³⁰ L. A 17. sz. jegyzetet.

³¹ Emilio Palmieri: Das Produktionsgenossenschaftswesen in Italien, dargestellt am Beispiel bestimmter Landarbeitergenossenschaften Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen. 1/1976.; Paul Gibaub: Az állam és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek. Előadás, Magyar-Francia Agrárjogi Konferencia, Budapest-Szeged, 1989. május 2-6. (Rendezte Süveges M.); Jan Megret: A francia szövetkezeti jog vázlat. U.; C. Corasev: Mondragon. Coop News, 1985. okt. 16.

³² Palmieri, előbbi jegyzet.

³³ Gibaub, 31. jegyzet; Megret, 31. jegyzet.

³⁴ Süveges Márta: A szövetkezet jogi formája és természete a mezőgazdaságban. Szövetkezés, 1991/1. sz.

illetve az Átmeneti Törvény alapján kivették a szövetkezetből a földjüket azért, hogy önálló gazdaságot alapíthassanak, viszont tagsági viszonyuk megtartása mellett igénybe vették volna szövetkeztük alapanyag beszerző, termékértékesítő és gépi művelésre vonatkozó szolgáltatásait, elutasításában részesültek. Kutatásaink során azt tapasztaltuk, hogy azoknak, akik nem adták földjüket részarány haszonbérletbe a szövetkezetnek, hanem annak saját használatba vételét igényelték, 1991–94 között sorra megszüntették tagsági viszonyát, a magángazdaságukkal összefüggő kooperációtól pedig elzárkóztak.³⁵ Igen sok agrár termelőszövetkezet "vezérkara" ezen kívül igyekezett olcsón felvásárolni a tagok egy részének földterületeit, amivel az általuk vezetett szövetkezeti gazdaság mellett egy saját gazdaságot is ki tudtak alakítani.³⁶ A tagság helyzete ezáltal teljesen kiszolgáltatódott a vezetőségnek. Az 1990 előtti agrár termelőszövetkezeti jogszabályok értelmében a szövetkezetet a taggal szemben foglalkoztatási kötelezettség terhelte,³⁷ ami viszont az új SzVt. szerint nem áll fenn. A szövetkezet, a tagot és – éppen úgy mint egy kívül állót – a 65. § értelmében munkaszerződéssel vagy vállalkozási szerződéssel foglalkoztathatja, amit bármikor az Mt. vagy a Ptk. ide vonatkozó szabályai szerint felmondhat. Ez az új "polgári típusú" agrárszövetkezet nem ismeri sem a termelőszövetkezeti háztáji gazdaságot, sem pedig a szakszövetkezeti tagi gazdaságot és kiiktatódott az a generálklauzuraként érvényesült szabály is, amely a szövetkezeti közös és a háztáji tagi gazdaság szervező egységét deklarálta.³⁸

Ennélfogva a mai agrár termelőszövetkezet teljes visszalépést jelent az 1967–1989 évek közötti időszak termelő-, és szakszövetkezeteihez képest, ahol a szövetkezet ex lege köteles volt a háztáji és a tagi gazdaság termelői és értékesítési tevékenységét a tagsági viszonyra tekintettel fennálló kedvezményes üzleti kapcsolat keretében elősegíteni.³⁹ A szövetkezet és a tagja között fennálló kölcsönös segélyezési elv szintjének továbbfejlesztésére az 1970-es évek végének és az 1980-as évek elejének szakirodalmában jelentkeztek elképzelések, amit az 1967. évi gazdaságirányítási reformpolitika újboli megerősödése is befogadott. E szerint a szövetkezetek a háztáji tagi gazdaságon kívül olyan gazdasági és integrációs kapcsolatot alakítottak ki, amelyek szövetkezeti kereteken kívül álltak.⁴⁰

Figyelembe véve mindezt: a mai magyar agrárszövetkezet teljesen távol áll a szövetkezés eszméjétől és a tagi segélyezés elvétől. A szövetkezeti vezetés munkáltatója, sőt egyben kiszipolyozója a tagoknak és munkatípusa miatt teljesen távol áll a tagi gazdaságokat hosszú távon integráló és azokkal kooperáló nyugat-európai beszerző-, értékesítő- gépkiszolgáló és termékfeldolgozó agrárszövetkezeti típustól. Ugyanakkor mind méreteinél, mind pedig munkaszervezeténél fogva teljesen elűt a nyugati agrár termelőszövetkezeti típustól, és ahol – mint mármár a szakirodalmi felmérések alapján utaltunk – nem 80–100 ha közötti, hanem 1700–2000 ha méretek léteznek. Ilyen méretek mellett már nem lehet szövetkezeti vállalkozásról és célra irányuló közös tagi munkavégzésről beszélni, hanem csak mezőgazdasági nagyüzemről, ahol munkáltatói

³⁵ Prugberger T.: Az új szövetkezeti, kárpótlási és földtörvényalkotás kihatása a magyar agrárviszonyokra. Szövetkezés, 1992/1-2.sz. 33. s köv. p., 51. s köv. p.

³⁶ Prugberger előbbi jegyzetben hiv. mű 54-55. p.

³⁷ A mezőgazdasági termelőszövetkezetéről szóló és az 1991:II. tv-el hatályon kívül helyezett 1967:III. tv. VIII. fejezete.

³⁸ 1967:III. tv. 69. §-a.

³⁹ 1967:III.tv. és végrehajtási rendeleteinek egységes szerkezetbe foglalt VI. és IX. fejezete, továbbá Prugberger: Tagsági megállapodások a szövetkezetben. Közg. és Jogi Könyvkiadó 267-273. p.

⁴⁰ Prugberger: A szövetkezeti gazdálkodás korszerű rendezésének néhány problémájához. Állam és Igazgatás, 1992. 10. sz.

utasítás alapján túlnyomórészt részesművelésnek vagy munkaviszonynak elkönyvelt bér munkavégzés folyik. Ez szintén teljesen ellentétes mind a spanyol–portugál mondragon szövetkezeteknél, mind pedig a francia GAEC-nél folyó közös tagi munkavégzéssel, mivel eme agrár munkaszövetkezeti formáknál *a közös tagi munkavégzés társasági típusú és a munka eredményét közösen osztó jellegű*, ahol a tag nem egy másik oldalon álló munkáltatónak a munkavállalója, illetve megrendelőnek a vállalkozója, hanem *egy munkaközösség egyenlő jogú tagja, ellentétben a mai magyar agrárszövetkezetekkel.*

Ez a magyar agrárszövetkezeti modell tehát nem illeszthető be sem az EU farmstruktúrájába, sem pedig a farmervállalkozások működését elősegítő másodvállalkozási szervezeti rendszerébe. Sőt, kifejezetten a szövetkezeti agrárnagyüzem szűkebb vezetői körének érdekeit szolgálja, amire utal az is, hogy az agrárszövetkezetek egy részét a vezetésnek sikerült részvénytársasággá, valamint korlátolt felelősségű társasággá átalakítania részvénnyel, illetve üzletrésszel mintegy felvásárolva a tagok földjeit és így e gazdaságok ugyanolyan nagyüzemi gazdaságokká váltak, mint amelyeket az állami gazdaságok privatizációja során egyéni, vagy társas cég (Kft., Rt., Bt., és Kkt.) formájában külföldi befektetők szereztek meg. E gazdaságok létre alapozza nézeteit az a magyar konzervatív agrárirányzat, hogy az agrárnagyüzem létét elfogadja majd az EU és hozzá igazítja Közép-Kelet-Európában az agrártámogatási rendszerét. Ez az irányzat azonban megfelelkezik arról, hogy az EU agrártámogatási rendszere az ilyen nagymértékű és tőkeerős gazdaságokra nem terjed ki.

Míndez egyértelműen arra utal, hogy Magyarországnak az EU-hoz rendes tagként történő csatlakozásakor a családi munkaerővel megművelésre alkalmas méretű magán farmszerkezetet kell kialakítania, amely ha társas farmként működik, mérete a résztvevő tagok létszámával arányosan működhet. Azt figyelembe véve pedig, hogy az EU-ba történő belépésünk után kiélesedik a magyar agráriumot érintő érdek-küzdelem, amelyben nemcsak az EU régi, hanem az új tagjai is beszállnak, *a magyar mezőgazdaságnak nem termelőszövetkezetekre, hanem piacot szervező, felkutató és védő, továbbá a magyar agrártermékeket a piacra felvezető, a termelő működését különböző szolgáltatásokkal elősegítő szövetkezetekre van szüksége.*

Mindennek jogi oldala ma még nincs előkészítve. Ezt figyelembe véve a Tft-ben a földtulajdon és a földhasználat minimális és maximális méreteit gépparkkal ellátott korszerű családi gazdaság méretét az átlagos családi munkaerő alapján kellene a nyugat európai államokban kialakult méretek figyelembe vételével megállapítani.

Ezen túlmenően mind a mezőgazdasági *földöröklés*, mind a *földforgalom* szabályait úgy kellene megállapítani, hogy az az egészséges birtokméretek kialakítását, megtartását elősegítse és a birtoktestek szétaprózódását megakadályozza. Ezt elősegítendő az *egy tagban történő öröklést indokolt "ex lege" is előnyben részesíteni* vagy úgy, hogy valamennyi örökös közösen vállalja a továbbművelést, vagy pedig az örökösök egyike vegye át a gazdaságot, kedvezményes térítéssel kifizetve a többi örököst. A speciális termőföld öröklési szabályokat indokolt lenne még a Ptk. tartási és életjáradéki szerződésére építve egy, a nyugat európai jogok által jól ismert és alkalmazott *gazdaságátadási szerződéssel* kiegészíteni, aminek alapján az idős gazdaházaspár a gazdaságot vagy természetbeni tartás vagy életjáradék vagy részben tartás és részben életjáradék fejében fiatal gazdáknak átadják, ahol a természetbeni tartás gyakran a részes haszonbérlethez hasonlóan a termés egy részének a nyugdíjba vonuló gazda részére történő átadásban nyilvánul meg.

Ezen túlmenően pedig igen indokolt, hogy ha a földtulajdonos el kívánja idegeníteni a földjét, a *szomszéd földterület tulajdonosa elővásárlási joggal*, ha pedig haszonbérbe kívánja adni földterületét, az addigi haszonbérelő, őt követően pedig a *szomszéd földtulajdonos és földhaszonbérelő elő haszonbérlettel* rendelkezessen.⁴¹

4. A termőföldtulajdon-, és használati jog európakonform jogszerű rendezése mellett a *földhasználat-hasznosítás módjának* hasonló jellegű rendezése is elsőrendű fontossággal bír, mivel a földhasználat módjától függ a föld minősége, a *föld minőségétől* pedig a *termékek minősége*. Mindjárt az első kérdés itt, a föld mezőgazdasági művelésből történő kivonása, aminek a Tft-ben lefektetett hosszú idők óta változatlanul érvényesülő szabályai alapvetően jók. Némi kiegészítések azonban szükségesek. E kiegészítés elsődlegesen a termőföld kisajátításának lakónegyed-, és ipartelepítéssel összefüggő földrendezése miatt lenne szükséges. Ugyanis azt kevés kimondani, hogy ha termőföld igénybevétele válik szükségessé, elsősorban a gyengébb minőségű földeket kell a termelésből kivonni [Tft. 44. § (1) bek.]. Mivel ilyen gyengébb földterületeken is gazdálkodnak és ha az ilyen területeken működő gazdák földjeit a művelésből kivonják és kisajátítják, akkor, hogy a kisajátítást szenvedett gazdáknak a megélhetése biztosított legyen, azon a helyen is lehetséges a részükre gazdaságot biztosítani, ahol jobb minőségű földek vannak. Erre viszont csak úgy van lehetőség, ha az azon a területen működés valamennyi gazdaság területét szintén kisajátítási kártalanítás ellenében hatósági úton meghatározott mértékben csökkentik. Ilyen okokból történő átfogó hatósági földrendezést a német agrárjog ismer.⁴²

Ezt átvenni és ilyen módon a Tft-t helyes lenne kiegészíteni, mivel jelenleg a Tft. csak az önkéntes földcserét ismeri. A jelenlegi joghelyzetben ennél fogva egy beltelkesítés miatt szükségessé váló termőföld igénybevétel esetén a tőkeerős ingatlanbefektetők és vállalkozók vagy sorban megvásárolják a gazdák földjét, vagy ha kisajátításra kerül sor, az állam csak pénzben kártalanít.⁴³ Különösen a földek felvásárlásával kapcsolatban szükséges megjegyezni azt, hogy a befektetni szándékozó gazdasági vállalkozók részéről a nyomás igen erős, és aki mennél később adja el a földjét – amit kierőltetnek – a tulajdonos annál kedvezőtlenebb feltételek között kap ajánlatot. Ez az ingatlan spekulánsok és ingatlanügynökök részéről általánossá vált gyakorlat Nyugat-Európában, amellyel szemben semmilyen európai közösségi norma védelmet nem biztosít. Egyedül az NSZK biztosít az itt leírt módon szociális védelmet a farmerek számára. *A földrendezésnek ezt a szociális meggondoláson alapuló jogintézményét feltétlenül meg kellene honosítani Magyarországon is.* Ami pedig a termőföldek földcserével és földrendezéssel összefüggő minőségvédelmét illeti, az megfelelőképpen rendeződni látszódott az 1997 júniusában közzétett Földrendezési Törvénytervezetben, aminek ilyen jellegű kiegészítésére magunk is javaslatokat tettünk.⁴⁴ Mintha azonban az ezzel összefüggő kodifikációs munka elakadt volna és a Földrendezési Törvényből eddig nem lett semmi.

⁴¹ E vonatkozásban az olasz mezőgazdasági haszonbérlet szabályait lehetne a magyar szabályozásnál figyelembe venni. L. *Süveges Márta*: A földtulajdon és a mezőgazdaság szabályozása az olasz jogban. ELTE Jogi Kar Actái. 1990. 97-103. p.

⁴² Franz-Joseph *Peine*: Raumplatrungsrecht, I.C.B. Mahr Verlag, Tübingen, 1987.

⁴³ *Prugberger*: Új cselédvilág Magyarországon, Ötlet, 1991/5.sz.; *Uő*: A termőföld és a gazda, Huszadik századi földrendezések I-II. Élet és Tudomány, 1993/50-51. sz.

⁴⁴ *Prugberger*: Kritikai észrevételek a birtokrendezésről szóló törvény koncepciójához. Magyar Jog, 1997/8.sz. 474-476. p.

A termőföld minőségvédelmet tartalmazó előírásokat ma a Tft. V. fejezete tartalmazza. Ennek szabályai azonban meglehetősen elnagyoltak. Csupán általánosságban szól a termőföldek szerves-, és műtrágya túladagolásának, valamint a túlvegyszerezés tilalmáról, a talaj termőerejének megóvási és növelési kötelezettségéről, a talajkilúgozódás és szikesedés megakadályozásáról, valamint az öntözéssel összefüggő előírásokról, az állattenyésztéssel összefüggő földminőségromlás megelőzéséről stb.⁴⁵ Probléma azonban az, hogy még mindig nincsenek olyan konkrét előírások nálunk, mint az EU tagállamaiban, ahol az EU-irányelvek konkretizálásaképpen egzakt módon meghatározzák azt, hogy milyen %-os arányban terhelhető meg nitráttal a legelőterület alatti talajvíz (pl. Ausztria, NSZK., BENELUX-államok) vagy pedig amelyek megmondanák, hogy egy hektárnyi legelőterületen mennyi szarvasmarha, juh, kecske, birka, stb. legelhet (Svájc, Bajorország). Mindez a talajvízminőségen felül a legelő állagát is védi.⁴⁶ Agrárkörnyezeti-, és földminőségvédelmi jogharmonizációs szempontból a magyar agrárjogi szabályrendszerbe *hasonló előírások beiktatása* szükséges volna éppen úgy, mint az egy hektárra eső mű- és természetes trágyaterítés engedélyezett maximális mennyiségnek a törvényi meghatározása, miként ezt az NSZK. tétele joga a műtrágya vonatkozásában már "de lege lata", a természetes trágya tekintetében pedig "de lege fernda" az új szövetségi környezetvédelmi kódex tervezetében foglalva teszi meg. Egyes tartományok tételes jogában azonban ez az előírás már most is érvényesül.⁴⁷

A talajt a trágyázás és a legelő állatok hígtrágya kibocsátása mellett jelentősen szennyezi a növényvédő szerekkel történő permetezés is. Óhatatlan, hogy a vegyszer részben már a permetezéskor, részben pedig a reggeli harmat, valamint a csapadék hatására a növények leveléről lefolyva ne kerüljön a talajra, onnan pedig ne szivárogon be a talajba és a talajvízbe. Bár a vegyszertárolással, a vegyszerhígítással a növényvédőszer-felhasználással és a növényvédőszer-csomagolóanyagok megsemmisítésével kapcsolatos magyar előírások agrárélelmiszervédelmi, ember-, és környezetvédelmi szempontból megfelelőek, a talajt mégis szennyezik. Ezért indokolt lenne, ha minden permetezés *az ingatlanvilvántartásban környezetterhelésként bejegyzésre kerülne*, a földtulajdonosnak pedig *környezetterhelési díjat* kellene fizetnie. Egy ilyen szabály jelentős mértékben elősegítené a biogazdálkodás terjesztését. Ehhez azonban szükséges, hogy a piaci fogadókészség is kedvezően alakuljon. Nyugat-Európában e téren már elindult valami. A magyar földvédelmi szabályoknak ilyen és hasonló természettudományi és agrotechnikai jellegű konkrét előírásokkal történő kiegészítésére sor kerülhetne akár a Tft-ben az ott megtalálható jelenlegi földvédelmi generálklauzulák részletes és konkrét tartalommal való kitöltése útján vagy az ugyancsak meglehetősen általános szabályozási szinten megragadt Környezetvédelmi Törvény (1995: LIII.tv.) II. fejezetének kiegészítésével vagy pedig a francia jogi megoldáshoz hasonlóan egy, a mezőgazdaság valamennyi technológiai-technikai és minőségi szakmai alapszabályait komplexen átfogó *Agrominimum Törvénybe* történő bedolgozásával.⁴⁸

⁴⁵ A szabályozás bővebb kritikai elemzése tölem: A mezőgazdaság és a környezet természetvédelem kapcsolatának jogi rendezése Magyarországon, Magyar Közigazgatás, 1994/8. sz.

⁴⁶ Franz-Joseph Peine: Bodenschutzrecht-Gesetzliches Instrumentarium und gesetzentwurflicher Handlungsbedarf. In: Jahrbuch des Umwelt- und Technikrecht III. Band. 1987.; *U5: Das neue Umweltschutzgesetzentwurf in der BRD.; Handwörterbuch des Agrarrechts* (Hrsg. Götz, Volkmar-Kroeschel, Karl-Winkler Wolfgang). Berlin, II. Band. "Schweiz", és "Tierzucht" címszavaknál.

⁴⁷ Peine: 46. sz. alatt hivatkozott művek.

⁴⁸ A frankofon-latin jogrendszer hatása alatt álló európai és latin-amerikai államokban ismeretes. L. Stanek, Imrik: Die Landwirtschaft in Art und West. Verlag Umler, Frankfurt, 1972.

Megítélésünk szerint ez utóbbi a legmegfelelőbb megoldás. Az Európai Unió megköveteli az újonnan belépő országoktól, hogy a mezőgazdasági termékeknek a mezőgazdasági szakbizottság javaslata alapján a Bizottság és a Tanács által megállapított közösségi normák figyelembe vételével biztosítsa a minőségi vetőmag és töves ültetvény termesztését, minőségtanúsítását, kereskedelmi forgalmazás engedélyezését, a fajta fenntartás és a fajtanemesítés rendjét, valamint a növényegészségvédelmet. A közösségi normák hasonlóképpen rendezik az állategészségügyet, az állattenyésztést, valamint az állatnemesítést is. Az EU-nak ezeket a normáit a három első körbe felvételre kijelölt állama felé közvetítő "Fehér Könyv" igényeinek megfelelően Magyarország az 1996:CXXXI. tv-el újraszabályozta a növényfajták állami elismerését, továbbá a vetőmagvak és a vegetatív szaporítóanyagok előállítását, forgalmazását, fajtafenntartását és nemesítését, valamint szabadalmi oltalmazását.

Az állategészségügynek a "Fehér Könyv"-vel összhangban álló új szabályait az 1995: XCI. tv-el fogadta el az Országgyűlés, míg az állattenyésztését az 1993: CXIV. tv-el. Mind a növénytermesztés, mind az állattenyésztés vonalán az itt említett törvények az egészségügyi, a minőségi és a fajta- valamint a fajtaújítási követelményeket a korábbi szabályokhoz képest az EU-normák figyelembevételével szigorították, egyúttal pedig a korábbi nagyüzemi struktúrával szemben a magángazdasági szerkezethez igazították. Ez utóbbi szempontnak megfelelően a közösségi államokkal összhangban bevezetésre került a vetőmag-, és szaporítóanyagelőállítás téren a vetőmag-előállítás mechanikai keveredés mentességét szolgáló földhasználóval történő megegyezés ennek hiányában pedig közigazgatási zárt körzet létrehozása. Dogmatikailag e konstrukció az önkéntes földcsere és az ezt pótló hatósági földrendezéshez hasonlít. Több vetőmag előállító, ha összefüggő területen folytat vetőmag előállítást az általuk termesztett növényi termékpálya szerinti terméktanácsnál kezdeményezheti a zárt körzet kialakítását.⁴⁹

Az 1995: XCI. tv-el megalkotott új Állategészségügyi szabályzat az EU igényeinek megfelelően az állategészségügyi szervezetet – a korábbi "félprivatizált" és "féldecentralizált" jellegét megszüntetve – szigorú hierarchikus láncolattá alakította át, és szigorította az állatszállítás állategészségügyi ellenőrzését. Ennek érdekében újból bevezetésre került a marhalevél 1976-ban eltörölt intézménye a ló, szamár, öszvér szarvasmarha, bivaly, sertés, juh, kecske, valamint a hasított körmű haszonállatok tekintetében.⁵⁰ Jelentősen szigorodtak és így EU-konformmá váltak a járványügyi és a járvány megelőzési szabályok, valamint a takarmányok előállítására és forgalmazására irányuló előírások, amelyeket az 1995: XCII. tv. fogalmazott újjá.⁵¹

A növény-, és az (állat)fajta- nemesítéssel összefüggésben külön ki kell térni a géntechnológia és a genetikai kritériumok szabályozására, amelynél az új magyar szabályozás szigorúan az EU-kritériumokhoz igazodott. Sőt, a növényi-, és fajtanemesítés kritériumainak megállapításánál a magyar termesztők szerint az új magyar szabályozás szigorúbb és többet vár el, mint amit az EU-normák előírnak. Emiatt a magyar nemesítők és tenyésztők nemesített vetőmagjaik és szaporítóanyagaik, valamint kitenyésztett új fajtáikkal hátrányosabb elbírálásban részesülnek, mint az EU-ból származó és Magyarországon bejelentésre kerülő nemesített növényfélések és

⁴⁹ Szabó Ágnes: A mezőgazdasági tevékenységet érintő szakhatósági normák. In: Az agrárjog alapelemeinek vázlata II. (szerk: Prugberger T.-Fodor L.) Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 1997. 19-20. p.

⁵⁰ Mikó László: Állategészségügyi jog és igazgatás VI. 3.. In: Az agrárjog alapelemeinek vázlata, 31-32. p.

⁵¹ Mikó, 32-33. p.

kitenyésztett új állatfajták. Ezért a magyar mezőgazdák a belföldi növénynemesítőket és állattenyésztőket a külföldiek javára sértő e diszkriminatív előírások azonnali felszámolását sürgetik.⁵²

Mindezzel együtt, árfogó jelleggel ugyancsak 1995-ben a XC. tv-el a jogalkotó új alapokra helyezte az élelmiszer jogot. Az élelmiszerekről szóló 1995: XC. tv. az Európai Megállapodás 68. cikkelyében foglalt kötelezettségünk figyelembevételével az EU. élelmiszer előállítás, élelmiszerhigiéniai, élelmiszer minőségi és csomagolási, valamint élelmezés egészségügyi, továbbá forgalmazási előírásainak megfelelően szabályozza az élelmiszer előállítás, az élelmiszer minőség, a forgalomba hozatal, a csomagolás és a fogyasztói tájékoztatás feltételeit. Emellett a hatósági ellenőrzésnek a jelenleginél egy jóval szigorúbb feltételrendszerét alakította ki a hatályon kívül helyezett 1975. évi Élelmiszer törvényénél az 1995: XC. tv., mégpedig jóval szigorúbb szankciórendszer bevezetése mellett.⁵³

Összegezve és értékelve a növényi és állati termékek előállításával, minőségi kritériumaival, forgalmazásával és feldolgozásával kapcsolatos itt ismertetett magyar harmonizációs törekvéseket, azok *megfelelnek mindazoknak a követelményeknek, amelyeket az EU a Magyarországgal megkötött "Európai Megállapodásban" az országtól elvár.* Ennek ellenére a már ismertetett dömpingellenes és védzáradáki előírások következtében mezőgazdasági termékeinknek a nyugati piacra történő bejutását mind az EU és tagállamai, mind pedig a NAFTA – mindenek előtt pedig az USA – igyekszik meggátolni. Csak az utóbbi évek tapasztalatira utalva utalunk arra, hogy több EU tagállam megtagadta a leszerződött magyar szarvasmarha kontingens átvételét arra hivatkozva, hogy a velünk szomszédos Romániában és Kis-Jugoszláviában száj- és körömfájás ütötte fel a fejét és féltő hogy a járvány a magyar állatállományt is megfertőzte. Ez a három évvel ezelőtt felhozott indok teljesen alaptalan volt.

1998 tavaszán hasonlóképpen járt el az USA is, amikor az állategészségügyi kontroll lazasága miatt a közép-kelet-erópai országokból származó szarvasmarha, sertés és juhállományra importtilalmat vezetett be, amit teljesen alaptalanul kiterjesztett a többi közép-kelet-erópai országnál jóval magasabb- és a fent bemutatottak alapján valóban európai uniós-szinten álló magyar állategészségügy ellenére a magyar állatállományra is. Mindez arra utal, hogy Magyarországnak a magyar agrárium területén végzett jogharmonizációja ellenére az EU-hoz történő csatlakozása során keményen meg kell küzdenie ahhoz, hogy agrárérdekei mind az EU belpiacán, mind pedig a közép-kelet-európai külpiacra értékesítési helyzetbe juthassanak és a magyar agrárium az EU-n belül ne kerüljön hátrányos helyzetbe.

5. Ami a magyar agrártermékek bel-,és külpiaci mechanizmusát, azaz a piacra kerülését illeti, szintén komoly problémák mutatkoznak az EU és általában a polgári államok piaci mechanizmusával szemben. Míg ugyanis a nyugati polgári államokban a multipartid érdekegyeztetési rendszer általános és a társadalomnak szinte minden szegmensét átfogja, addig Magyarországon az érdekegyeztetés tripartid formában csak a munka világában és a vele összefüggő szociális szférában működik, szervezeti rendszere azonban ott is hézagos, mivelhogy a területi, valamint az ágazati érdekegyeztetés csak a közszolgáltatásban működik, a gazdasági munka világában azonban nem. A fejlett polgári államokban ezzel szemben szinte valamennyi gazdasági fogyasztói, kulturális,

⁵² Rádió-riport 1998. jún. 12. Kossuth adó.

⁵³ Szabó Á.: Az élelmiszerek előállítására és forgalmazására vonatkozó szabályok. In: Az agrárjog alapelemeinek vázlata VI.6. II. 58-66. p.

politikai stb. érdekcsoportosulásnak megvannak a maga érdekvédelmi szervei, amelyek az őket érintő valamennyi állami intézkedés meghozatala előtt az állam arra illetékes szerveivel egyeztetni tudnak. Ebből következik, hogy az állam megfelelő szervei a megkérdezésük, a velük történő egyeztetés nélkül semmilyen intézkedést nem tesznek, illetve semmilyen döntést nem hoznak meg sem az eseti, sem a normatív döntések szintjén. Az érdekegyeztetésnek a közigazgatás valamennyi területén és szintjén kialakultak a fórumai. Ez a gazdaságot, a termék előállítását és termékforgalmat érintően a terményhivatali hálózatban jelenik meg.

A *termék hivatali* rendszer Nyugat-Európában és Amerikában az 1929-32. évi gazdasági válság idején alakult ki, amely a piaci egyensúly visszaállítását és megóvását célozta. Minden olyan termékféleségre vonatkozóan, amely nem a tartós fogyasztási cikkek, hanem a hamar elhasználódók körébe tartozik és ezért a piacot és a pénzforgalmat állandó mobilitásban tartja és emiatt a kereslet-kínálati viszonyok ingadozása nagyobb, az állam a termékpálya szereplőinek, úgymint a termelők, a termékvásárlók és tovább eladó nagy-, és kiskereskedők, valamint a fogyasztók érdekvédelmi szervei képviselőinek a bevonásával alakította meg a termékhivatalokat. A termékhivatalok azon termékek, pontosabban termékpályák vonatkozásában alakultak meg, ahol gazdaságpolitikai igény jelentkezett az előállítandó termékmennyiség, a minőségi követelmények és az árparaméterek időszakonkénti megállapítására, mivel mindezek vagy valamelyikük hiányában a piaci egyensúly felbomlásának a veszélyével lehet számolni. A terményhivatalok elsősorban a mezőgazdasági termelők árak védelmét célozva alakultak ki. E hivatalok közül a legkifejlettebb a Francia Búzahivatal lett, mely hamarosan Gabona Szakmaközi Országos Hivatallá szerveződött át. A termékhivatalok jogi helyzetét törvényi szintű jogforrások rendezik, amelyek meghozatalára javaslatot vagy az egyes termelők csoportosulások, vagy az egyes kormányok, vagy pedig ketten együtt terjesztenek elő.

A terményhivataloknak több típusa alakult ki. Az *értékesítési és reklámhivatalok* közvetlen kereskedelmi bonyolítással nem foglalkoznak. Tevékenységük piacutatásra, fajtakutatásra, agrotechnikai ismeretek terjesztésére, reklámtevékenységre, csomagolási normák előírására terjed ki. Ily módon befolyásolja a termelés és az értékesítés irányát. Döntőbírói szerepet is betölt az eladók és a vevők jogvitáinak rendezésénél. Az ellenőrzési és szabályozási hivatalok a nagybani exportra kerülő termékeknel a kínálat egyenletességére, a termékekre és csomagolásra, valamint a címkézésre előre rögzített normákra, továbbá a tartós szerződésekre és értékesítési feltételekre vonatkozó követelményeket közvetíti le a termelőkhez. A terményhivatalok e típusa gondoskodik a hatáskörükbe tartozó áruk minőségi szintjének és teljesítményszinviszonalának fenntartásáról, a kialakult üzletmenetekbe azonban nem avatkoznak bele, csak ellenőrzik azokat.

Az *árstabilizáló hivatalok* feladata, hogy a termelőket megvédjék az áringadozásoktól. A kereslet és a kínálat hatását korrigálják részben tartaléklapok képzésével, részben árkiegyenlítő kasszák felállításával, részben pedig olyan engedélyezési rendszer felállításával, amely az adott termékkel foglalkozó valamennyi kereskedőt, feldolgozót és exportálót érint. Közvetlenül nem lép fel a piacon, de csak az általa felhatalmazott "operátorok" vásárolhatnak fel kül- és belpiacon egyaránt. A hivatal bizonyos időszakokra célárakat rögzít a garantált termelési áráktól függően. A stabilizációs hivatalok feladata ellenőrizni a termelési és értékesítési előírások tiszteletbentartását. Előírják a termelési kvótákat, a szállítási határidőket, valamint meghatározzák a forgalmi árreéseket. A kereskedelemmel is foglalkozó stabilizációs

hivatalok tevékenyen bekapcsolódtak az áruforgalmazásba és így a kereskedők versenytársaként fellépve maguk is folytatnak üzleti tevékenységet. Ilyen hivatalok felállítására olyan országokban került sor, ahol a termelőket az állam felkérte, hogy tartsák fenn, vagy pedig fejlesszék az ország alapélelmiszer ellátásának biztosítása érdekében a fizetésmérleg egyensúlyának az exportbevételek növelésével stratégiai értékelt agrártevékenységet. Az árstabilizációs program végrehajtásához e hivatalok nagyfokú pénzügyi önállósággal, vásárlási és felvásárlási, valamint export- és importkapacitással rendelkeznek. A tevékenységükhöz raktárkészleteket és feldolgozó üzemeket vásárolnak vagy bérelnek. E hivatalok a minimális termelői árat, valamint a maximált nagy- és kiskereskedelmi árat is meghatározzák.

A *külkereskedelmi monopóliumok hivatal-rendszere* az állam a külföldi ellenőrzés alatt álló kereskedelmi cégek gazdasági hatalmának visszaszorítására törekszik. Feladatköre: 1. a külgazdasági kapcsolatokban alkalmazandó szabványok és adásvételi feltételek és normák előírása 2. adott exportnormáknak megfelelő termelés előmozdítása exportnormák megállapítása; 3. kvóták előírása az importra felhatalmazott cégek számára; 4. meghatalmazás-adás külföldi cégekkel való kereskedelmi tárgyalásokra; 5. engedélyek kiadása import-termékek vásárlói, feldolgozó és forgalmazói számára.

A terményhivatalok olyan magánjogi-kereskedelmi jogi társaságként működnek, amelyekben a gazdasági élet különböző szereplőinek rétegképvisellete, valamint az állam képvisellete is biztosítva van. Egyúttal azonban állami ellenőrzés alatt állnak. Az állami ellenőrzés módja indirekt, és a hivatali, vagy annak vezetői testületében érvényesül. E hivatalokat a termelők és a kereskedők által fizetett adókból tartják fenn. Költségvetésüket az állam fogadja el. Vezetőjüket az állam nevezi ki, vagy hagyja jóvá a termelők és forgalmazók részéről történő megválasztás esetén. E hivatalok munkáját legfelsőbb szinten a termelők, az értékesítők, valamint a különböző közigazgatási hatóságok képviselőiből álló igazgatótanács irányítja. A mezőgazdasági minisztérium fogyasztói és ún. vizsgálóbizottságokat rendel ki, amelyeknek feladata, hogy elejét vegye annak, hogy a hivatal a közérdekekkel ellentétesen gyakorolhassa jogkörét. A hivatalok kötelesek elszámolásaik másodpéldányát más információkkal együtt a miniszternek továbbítani, a miniszter pedig köteles a parlamentnek beszámolni.

A termék hivataloknak e rendszere alulról felfelé építkezve nemcsak az egyes fejlett nyugati országok valamennyi gazdasági vonzáskörzeti szintjét nacionálisan hálózza be úgy, hogy az egyes helyi önkormányzati termék hivatalok megalkotják saját területi és ágazati szövetségeiket, hanem internacionálisan is kapcsolatban állnak egymással, amely az EU-n belül hivatalos kapcsolati formát is ölt.⁵⁴ Erre épül fel az EU egész agrárpiaci mechanizmusa. Az EU-n belül kialakult az általános piaci szabályozási rendszer és a Római Szerződésben lefektetett szabadságjogok (tulajdonszerzés, munkavállalás, vállalkozás, tőkeáramoltatás és költözködés, illetve letelepedés szabadsága) megvalósulása. Egyúttal kialakult mindezek védelmét biztosító tilalmak alapján az agrárpiaci folyamatokba történő beavatkozás (interveniálás) közvetlen és közvetett eszköze.

Közvetlen eszközként jön számításba: a) azon termékek körében, amelyekből nagy raktárkészletek gyűltek fel és nagy a termékfelesleg – jelenleg a tej, tejtermék és a gabona – a termelési quotarendszer és az erre kijelölt felvásárló szervek irányában kötött áron történő értékesítési és felvásárlási kötelezettség; b) a közvetlen piaci beavatkozás, aminek alapján terméktúlkínálat esetén a tagállamokban létrehozott termékfelvásárló és

⁵⁴ L. Wolkmar *Götz: Agrarmarktenkunssystem in der EU*. In Wörterbuch des Agrarrechts. (1972-) I. Band. Agrarverlag, Berlin.

értékesítő állomások a termelők meghatározott agrártermékeit az előre meghatározott ún. intervenciós áron kötelesek átvenni, termékhány esetén pedig az állomás vagy másik EU tagállamból vagy külső államból behozott importból intervenciós áron árút terít abból a célból, hogy a fogyasztói igényeket kielégítse és a hiány folytán felszökő árakat mérsékelje; c) lefőlézési árral vagy zsilip árral az EU megghiúsítja annak a lehetőségét, hogy a külföldi – mondjuk a magyar – mezőgazdasági termék ne szoríthassa ki az EU belpiacán a tagállamok termékeit, míg olcsó exportnak az EU-ból történő kivitele esetén az exportra termelő mezőgazdák árkiegészítésben részesülnek; d) végül pedig még számításba jön az export és import tilalom, illetve kontingens meghatározása.⁵⁵

Az agrárpiaci folyamatokba történő közvetett beavatkozásnak az EU-ban történő eszközei között a) első helyen az irányár szerepel, amelyet a termelő a termékért akkor kap, ha azt az állam, illetve az Unió által meghatározott termékfelvásárlónak adja el többnyire a túlkínálat kényszerhatása miatt; b) ajánlott termelési kontingens meghatározása melynél azonban lehet többet és kevesebbet is termelni; c) exporttámogatás, melyben azok a gazdák részesülnek, akik az EU határain kívül általában piacszerzési vagy megtartási céllal a célország és a belpiaci áraknál olcsóbban, azaz dömping áron szállítanak.⁵⁶

A mezőgazdasági piacokba történő e közvetlen és közvetett beavatkozási formákon kívül a mennyiség, a termékpálya és az árak vonatkozásában más beavatkozások nem érvényesülnek. Itt visszautalunk arra, amit már korábban mondtunk, nevezetesen, hogy az EU egyre szélesebb körben teszi lehetővé a kompetitív árak érvényre jutását az agrár-, és élelmiszeripari termékek piacán a túltermelés és a túlkínálat megfékezésére érdekében.⁵⁷ Emellett igen nagy hangsúlyt helyez az EU a termékek minőségi és csomagolási követelményeire. Minden egyes mezőgazdasági és élelmiszeripari termékfajtára az EU minisztertanácsa túlnyomóan határozatokkal és kisebb mértékben irányelvekkel határozza meg azokat a minőségi, csomagolási, tárolási és felhasználási (pl. növényvédőszerknél) paramétereket, amelyeket az EU piacon egységesen követni kell. Ez alól az EU területére exportáló államok sem jelentenek kivételt. Az EU-nak agrár ügyekben tagállamok mezőgazdasági minisztereiből álló tanácsa határozza meg konkrétan az állami szubvencióknak és hiteleknek azokat a konkrét formáit, amelyek szerkezetét korábban már bemutattuk.

A Tanács által meghozásra kerülő ezek az intézkedések és határozatok láncolatban megnyilvánuló komoly előkészületnek, oda-, és visszacsatolásnak az eredményei. A helyi és a területi termékhivatalokban állami közvetítéssel, valamint a termékpályán érintett érdekvédelmi szervezetek részvételével folyó egyeztetés eredményeképpen létrejött megállapodások feljutnak az országos termékhivatalokhoz, ahol a helyi megállapodások, amelyek alapján az egyes tagállamok mezőgazdasági miniszterei a terméktanácsokban kialakult nemzeti álláspontot képviselve kompromisszumot igyekeznek kötni egymással. Ez az egyik tényező, amely a Tanács mezőgazdasági normaalkotását és intézkedéseit befolyásolja, míg a másik befolyásoló tényező a bizottság. A bizottság, pontosabban annak mezőgazdasági albizottsága készíti elő a mezőgazdasági természetű ügyekben az intézkedési és a határozat-, irányelv-, valamint ajánlástervezeteket a Tanács részére. A különböző nemzeti lobbyszások és nyomások itt is hangsúlyozottan érvényesülnek. E több oldalú áttételeken és nyomásmechanizmusokon keresztül megszületésre kerülő EU agrárjogi döntések és

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo.

agrárintézkedések, minőségi, mennyiségi stb. kritériumok most már kötelező vagy ajánlott normákként kerülnek le az egyes tagállamokhoz, azok terméktanácsaihoz és ismét elkezdődnek multipartid tárgyalások a meghozott EU-agrárnormák módosítása, felerősítése vagy gyengítése érdekében. Így a különböző lobbyszások ismét jelentős szerepet játszanak.

Összegzésképpen megállapítható, hogy az EU agrárpiaca – éppen úgy mint minden fejlett nyugati polgári államé – egy totális multipartid hálózati rendszerben működik állami és EU adminisztratív közreműködéssel. Ez a rendszer törésmentesen egységes egész, amely zökkenőmentesen megy át a nemzeti államok határain az EU-n belül és zökkenések csupán az EU határain túl tapasztalhatók a hagyományos merkantilista szellemű védővámrendszeren keresztül.

Átvetítve mindezt a *magyar agrárpiacra és annak rendtartására*, itt mindezzel ellentétben egy nagyfokú leszűkítés tapasztalható. Az *érdekegyeztetés* itt bemutatott *multipartid rendszere* ugyanis – ellentétben a nyugati polgári társadalmakéval – *nem érvényesül a gazdaság egészében, csupán a mezőgazdasági és az élelmiszeripari szektorban*. Ezen kívül az 1994:IV. tv-el megalkotott magyar agrárpiaci rendtartás *nem ismeri a termékhivatalok rendszerét*, csupán a terméktanácsokat, amelyek csak országos szinten működnek és csak a Földművelésügyi, az Ipari–kereskedelmi, és a Pénzügyminisztérium képviselőiből álló Tárcaközi Bizottsággal tárgyalnak. 1994-ben még csak egy terméktanács létezett és a törvény szövege is csak egyes számban terméktanácsról és nem terméktanácsokról beszél. Ennek ellenére a gyakorlatban az alulról jövő igényeknek megfelelően – éppen úgy, mint a fejlett nyugati polgári államokban – kialakultak a különböző termékeknek megfelelő profitú terméktanácsok, amelyeket hatékonyak lehet mondani. Kezdetben a fogyasztói érdekvédelmi szervezetek – a törvényszöveg hiányossága folytán – nem voltak tagjai a terméktanácsnak, ma már viszont a fogyasztói érdekképviseletek is a terméktanácsok egyenjogú tagjai és részt vesznek a terméktanácsok működésében. Az országos szinten megszerveződött terméktanácsok a Tárcaközi Bizottsággal a Földművelődésügyi Minisztérium keretében működő Agrárpiaci Hivatalban tárgyalnak. A terméktanács lényegében egyesületi formában működik, amelynek terméktanácsai jellege attól függ, hogy a Tárcaközi Bizottság az adott érdekvédelmi szervezetet terméktanácsnak elismeri-e. Ez viszont a Földművelődésügyi Minisztérium megítélésétől függ.

Az Agrárpiaci Rendtartás itt ismertetett előírásainál fogva az állami oldal tehát nem egyenrangú partnere a terméktanácsnak, mivel a terméktanács működés lényegében a Földművelődésügyi Minisztérium részéről történő elismeréstől függ. Ennélfogva a *nyugat-európai államokkal ellentétben nem is multipartid, hanem csak bipartid tárgyalásra és egyezségkötésre kerül sor*. Az Agrárpiaci Rendtartás értelmében ugyanis az agrárpiaci különböző eszközrendszereinek alkalmazását illetően, így pl. azokban a kérdésekben, hogy az egyes termékek felvásárlói és fogyasztói garantált ára, irányára, vagy hatósági fix ára, quotaként vagy javaslatként meghatározott mennyisége mennyi legyen, történjen e piaci intervenció és ha igen milyen mértékben, milyenek legyenek a minőségi és a csomagolási kritériumok, a Tárcaközi Bizottság az egyes terméktanácsokkal megállapodást köt. Ebből az is következik, hogy a *Tárcaközi Bizottság*, vagyis az állam *nem folyik be a terméktanácson belül az egyes tagok, azaz érdekképviseleti szervezetek vitájába. Nem koordinálja és tereli egészséges mederbe azt*. Ebből adódóan kívül állva az "oszd meg és uralkodj" szerepet igyekszik eljátszani. Van, amikor ez sikerül, van amikor viszont a terméktanács, illetve az azon belül az adott helyzetben legerősebb "lobby" tudja a maga érdekét keresztül vinni.

Ennek következtében fordulhatott elő 1996 nyarán, hogy amikor a magyar étkezési gabonára a nyugati piacon szükség volt és olyan kedvező exportfelárban állapodott meg a tárcaközi bizottság a gabonatermék tanácsban és egyúttal lehetővé tette a korlátok nélküli gabonaexportálást, az ország gabonavetőmag tartalékkészletének a túlnyomó része is exportálásra került. 1997-ben, amikor burgonyából Magyarországon a kedvező időjárási viszonyok következtében többletermés következett, a Földművelődésügyi Minisztérium (FM) piaci intervenciót megvalósítva burgonyát hozott be az EU-ból, amivel a belföldi burgonya árát leverte. Ezáltal a termelők értékesítési csatornáit bedugultak. Az FM csak a nagy belső felháborodásnak engedve állapodott meg a burgonya terméktanáccsal abban, hogy állami készletezésre átveszi 50.- Ft/kg-os egységáron a magyar termelők burgonyáját. Ez az ügy egyúttal azt is tanúsította, hogy az akkori magyar kormány az EU csatlakozás megkönnyítése érdekében már megkezdte a magyar mezőgazdaság leépítésének a politikáját az EU kívánásainak megfelelően. 1998 nyárelején a kormányváltás miatt leköszönés előtt álló tárcaközi bizottság ugyancsak a mezőgazdasági termelőkre kedvezőtlenül állapította meg a takarmánygabona exportfelárát, hivatkozva arra, hogy a megtermelt magyar takarmánygabona minősége nem megfelelő. E döntésben minden valószínűség szerint az előbb említett indítékok mellett a felvásárlói érdekeknek történő kedvezés is közrejátszott.

Általánosságképpen tehát elmondható, hogy a mai magyar agrárpiaci érdekegyeztetés egyfelől állami közreműködés nélkül multilaterális, ahol legtöbbször a *felvásárlói érdekvényesülés dominál*. Ez jellemző a terméktanácsokon belüli viszonyokra. Ugyanakkor a terméktanács és a tárcaközi bizottság között folyó bilaterális érdekegyeztetésben eddig az államháztartási és az európai uniós agrárpolitikai érdekek dominanciája érvényesült. Összevetve megállapítható tehát, hogy az érdekegyeztetés mindkét síkján a *leggyengébb a termelői érdekek pozíciója volt*.

Összevetve az Agrárpiaci Rendtartásnak ezt az érdekegyeztetési rendszerét a Munka Törvénykönyvében (Mt.) és a Közalkalmazotti Törvényben (Kjt.) szabályozott érdekegyeztetési rendszerrel, mivel a kettőnek a kiindulási alapja bilaterális és az Mt. szerinti éppen úgy csak országos szinten jelenik meg, mint az agrárpiaci. Az Mt. 16. §-ában szabályozott Országos Érdekegyeztető Tanácsban ugyanis a törvényszöveg szerint főszabályként csak az érdekvédelmi szervezetek egyeztetnek egymással és ugyanez a helyzet a Kjt. által már nemcsak országos, hanem ágazati és területi szinten is megszervezett érdekegyeztetési tanácsok esetében is. Az Mt. és a Kjt. szabályai szerint az állam ugyanis csak néhány alapvető kérdést (minimálbér, munkaidő legmagasabb mértéke, tömeges felmondás stb.) visz az érdekegyeztetési fórumok elé és állapodik ott meg a szociális partnerekkel. E tételesjogi helyzettel szemben azonban a kialakult gyakorlat szerint a munka világában már a munkaügyi miniszter, illetve az önkormányzat részvételével folyó tri-, ill. multipartid érdekegyeztetés folyik.⁵⁸ *Mindez – mint kimutattuk – még mindig nem áll az Agrárpiaci Rendtartás szerinti érdekegyeztetésre. Itt a gyakorlat is még csak bilaterális, nem pedig multipartid.*

Ahhoz, hogy a magyar Agrárpiaci Rendtartás jól működjön, szükséges lenne beilleszteni azt az egész gazdaságra kiterjedő olyan általános gazdasági és szociális érdekegyeztetési rendszerbe, amelyben multipartid jelleggel az adott területen érdekképviseletet ellátó szervezet, valamint a megfelelő állami-önkormányzati szint egyenjogú partnerként képviselteti magát. Egy ilyen rendszer kiépítése tekintetében

⁵⁸ L. Prugberger: Magyar és európai munka- és közszolgálati jog. Közg. és Jogi Kiadó, Bp. 1997. 92-97. p.

modellértékű lehetne a holland–belga, valamint a spanyol–portugál érdekegyeztetési rendszer. Mindkettőben országos általános szinten gazdasági-szociális tanács, míg ágazati szinten országos és területi gazdasági-szociális bizottságok működnek a területi általános gazdasági-szociális bizottságok mellett.⁵⁹ Ebbe a rendszerbe ágyazódik be a mező-, és élelmiszergazdasági országos és területi bizottsági rendszere. A két modell között a különbség csupán annyi, hogy míg az első felülről kiindulva lefelé épül ki addig a második alulról felfelé épül fel.⁶⁰ A belga rendszer kivételével⁶¹ – éppen ezért háttérbe is helyezzük a belga modellt – a többinél a maga szintjén az országos és a területi ágazati bizottságban képviselőkhöz jut valamennyi, az adott ágazatban és területen jelentős érdekvédelmi szervezet még akkor is, ha az országos gazdasági és szociális tanácsnak nem tagja.⁶²

Összegezve mindezt: Magyarországon is szükséges lenne kialakítani a Gazdasági és Szociális Nemzeti Tanácsot, valamint az országos ágazati és a területi ágazati bizottságokat és az országos és a területi mező-, és élelmiszergazdasági bizottsági hálózat keretei között kellene működtetni a magyar agrárpiaci rendtartást is, oly módon, hogy abban az állam és az önkormányzatok is az érdekképviseleti szervezetekkel egyenrangú partnerekként vegyenek részt.

TOMAS PRUGBERGER

EUROPÄISCHE RECHTSHARMONISIERUNG UND DAS UNGARISCHES AGRARRECHT

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz beschäftigt sich damit, in welchen Gebiete muß unsere Agrarrechtsregelung die Rechtsnormen der Europäischen Union übernehmen. Deswegen des Autor umfangreich überschaut alle wichtigste Institutionen des Agrarrechtes und rechtsvergleichend schaut nach und analysiert wo verstoßt die ungarische Regelung gegen das EU-Recht. Die Analisierung beginnt mit den Bodeneigentumsregelung und in diesem Gebiet versucht eine solche Lösung ausarbeiten, die entspricht den EU-Voaussetzungen. Nachdem beschäftigt sich die Studie mit der Rechtsharmonisierungsproblemen des Bodens-, und Pflantenschutzes und Veterinarwesen, eben so wie mit dem Lebensmittelrechtes. Nachher analysiert der Autor der ungarischen Agrarmarktsordnung in solchem Gesichtspunkt, daß die Regelungen der Agrarmarktsordnung wie mit dem EU-Recht harmonisiert. In dem Aufsatz wird die Ungarische Farmstruktur mit der westeuropäische Familienfarmstruktur verglichen. Damit in Zusammenhang stellt der Autor fest, unsere Genossenschaftsfarmstruktur wird nicht von Zentralagrarprogramm (CAP) der EU unterstützt werdwn, weil der CAP nur die Familienhöfe unterstützt. Deswegen Ungarn muß seine hauptsechtlich immer noch genossenschaftliche Farmstruktur zur Familienhofsstruktur umstalten.

⁵⁹ Jura Europae, II. Band 60.50-8.12; I.Band 20.50-5.7./Belgium; *Olives*, A.O. -*Peres* M.P.:
Gewerkschaftsrechte im Betriebs nach spanischen Recht. Arbeitsrecht im Betrieb 1989. 9. sz.

⁶⁰ Bövebben kifejtem, Magyar és európai munka- és közszolgálati jog, 74-84. p.

⁶¹ Jura Europae, I. 20.50-5.7.

⁶² Jura Europae, II. 60.50-8.12.